

Suskunluk Kapıyı İki Kere Çalar: Devlet Söyleminde Kürt Sorunu'na Dair Notlar

Devlet Söyleminde Kürt Sorunu
Mesut Yeğen
İletişim Yayınları, 279 sf.

Alyosa: Ama buna halk izin vermeyecektir.

Rakitin: Yok edin halkı, kırın, susturun onları. Çünkü Avrupa Aydınlanması halktan çok daha önemlidir.¹

Rakitin'in cümlesinin bizdeki temel muhatabı hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak kadar ortadadır: Kürtler. Bu cümlelerin Kürtler için ne anlama geldiğini ya da Kürtlerin böylesi bir cümle içinde nereye oturduğunu bugün bize en iyi anlatan metin ise kuşkusuz Mesut Yeğen'in Devlet Söyleminde Kürt Sorunu (DSKS) olmuştur.²

Metnin en temel iddiası cumhuriyet dönemi devlet söyleminin "Kürt kimliğinin cumhuriyet hükümetleri tarafından tahrip edildiği gerçeğini gizlemek şöyle dursun, bizzat bu gerçeği ifşa" ettiğidir (24). Bu cümle metindeki bir başka cümleyle birlikte okunmalı ki, o da şudur: "Kürt sorunu devlet söylemi içerisinde her zikr edilğinde, 'irtica', 'aşiret direnci', 'eşkıyalık', 'ecnebi kuşkırtması', ya da 'bölgesel geri kalmışlık' meselesi olarak anıldı; asla etno-politik bir sorun olarak değil" (222). Alıntılanan

iki cümle bir arada okunduğunda ortada bir çelişki var gibi görünmektedir. İlk cümle devlet söyleminin Kürt sorununda bir şeyleri saklamak bir yana, aksine ifşa ettiğini söylerken, ikincisi devlet söyleminin Kürt sorununun etno-politik mahiyetini başka adlandırmalar yoluyla sakladığını ileri sürüyor.

Bu çelişki gibi gözüken durumu çözen cümle ise şu şekilde: "devletin 'irtica', 'aşiret direnci', 'eşkıyalık', ya da 'bölgesel geri kalmışlık' gibi tahrip edilmesi meşru kategoriler olarak algılandığı unsurlar, Kürt etno-politik kimliğine imkân veren toplumsal uzamın merkezi elemanları olan hilafet, şeyhlik, tarikat, geleneksel toplumsal yapılar ve taşra ekonomisiydi" (225). Bu cümlelerin neden ilk iki cümledeki farklılığı çözdüğüne odaklanacağım ama hemen belirtmeliyim ki, DSKS'nin temel derdi bu üç cümle bir arada okunduğunda açıklığa kavuşmuş olur. Bu üç cümlelerin etrafından ayrılmadan devam edeyim; DSKS devlet söyleminin Kürt meselesinin etno-politik mahiyeti hakkında takındığı bir "istikrarlı suskunluktan" (222) bahsetmek gerektiğini sürekli bir şekilde tekrarlıyor. Peki, böylesi bir suskunluk varken, kitap nasıl oluyor da devlet söyleminin Kürt

sorununa dair bir şeyleri saklamadığını ileri sürebiliyor?

Bu sorunun cevabı yine DSKS'nin iki iddiası bir arada düşünülerek verilebilir. İlk "Kürt kavminin mevcudiyetini inkâr etmesine karşın devlet Kürt sorunu üzerinde konuşmayı sürdürmek zorunda" kalmıştır (128). İkincisi ise, Kürt meselesi "devletin bilinçaltında... etno-politik, Kürti bir sorun olarak tanınmaktadır" (147 ve 167). Bu iki cümleyi peş peşe okuduğumuzda devletin bütün konuşmalarını belirleyen aslında hiç söylemediği ama bilinçaltında sürekli bir şekilde mevcut olan bir şeydir. Bu durumda devletin söylediklerine bakarak hakkında suskunluğa büründüğü şeye dair bir analiz yapmak mümkündür. Tam da bu nedenle yani devletin Kürt meselesine dair konuşmak zorunda olması dolayısıyla DSKS, cumhuriyet dönemi devlet söyleminin Kürt sorununa dair bir şeyleri "gizlemek şöyle dursun", aksine "ifşa ettiğini" savunmaktadır.

Buraya kadar bahsedilenler birinci suskunluğu yani konuşulanların arkasında işleyen, onları anlamlı bir bütün haline getiren ve tam da konuşulmaması nedeniyle bir işlevi olan suskunluğu oluşturuyor. İkinci suskunluk ise konuşulmamasına, gün yüzüne çıkmasına izin verilmeyen, bastırılan, hâkim söylemin mümkünlik sınırlarını oluşturan şeydir. DSKS'nin 6ncı bölümünün ikinci kısmı (Kürt Direncinin Sosyolojisi) tam da bu ikinci suskunluğu gün yüzüne çıkararak birinci suskunlukla bir araya getirir. Devletin (Kürtlere dair) "susturun onları" dediği ne varsa bu bölümde gün yüzüne çıkarılır ve ilk (devletin takındığı) suskunluğun hemen yanı başına konulur. Tekrarlamak gerekirse, birinci suskunluk yani dile getirilenin bilinçdışı (söyleyerek dışarıda bırakılan ve tam da bu dışarıda bırakılma sayesinde söylenilmiş olanı kuran), DSKS'nin odaklandığı ilk hususken, ikincisi hâkim metinlerin/söylemlerin dışında bir şekilde dile getirilmiş olup hâkim söylem ve pratikler yoluyla marjinalleştirilen, susmaya zorlanan ve yasaklanan şeyleri bulup çıkarmaktır.

DSKS'den alıntılanmaya devam edelim. Kitap devlet söyleminin Kürt meselesini farklı terimlerle adlandırmasını açıklamaya çalışan iki iddianın karşısında kendisini konumlandırıyor. İlk iddia "devlet söyleminin ideolojik bir anlatı" olmasından hareketle meseleyi bilerek "yanlış aksettirmiş" olduğunu savunuyor. Buna göre, "Kürt meselesi, ideolojik bir anlatı olan cumhuriyet dönemi devlet söylemi içerisinde çarpıtılmış... 'kendisinden başka bir şey' olarak sunulmuştur" (21). İkinci iddia ise, "Kürt sorununun etno-politik mahiyetinin iptal edilmesi" yoluyla devletin "Kürt kimliğinin tahrip edildiği gerçeğini" gizleme imkânına kavuştuğunu savunmaktadır

Artık rahatça söyleyebilirim ki, DSKS'nin yaptığı şeyin değeri cumhuriyet dönemine dair söylem ve pratikleri bize göstermesinde değil, bu iki suskunluk biçiminin hâkim devlet söyleminin içinde nasıl işlediğini ortaya koymasındadır.

(21-2 ve 262). Burada da bilinçli bir yanlış aksettirme üzerinden bir gerçeğin yani Kürt kimliğinin tahrip edildiği gerçeğinin saklanması durumu söz konusudur.

Bu iki iddia karşısında DSKS'nin kendisini konumlandığı yer, devletin bilinçli bir çarpıtma, saklama ve hasıratlı etme siyaseti izlemediğini aksine, Kürt meselesinin kendi söylemsel kuruluşuna "içkin" olması nedeniyle onu öyle "algıladığı" iddiasıdır (224). Bu algılamayı anlamının yolu ise yukarıda bahsedilen iki suskunluğu gün yüzüne çıkarmaktan geçmektedir. Tam da bu nedenle, DSKS Kürt meselesine dair bir metin olmaktan daha çok, cumhuriyet dönemi devlet söylemine ilişkin bir metindir. Nitekim cumhuriyet dönemi devlet söylemini anlamak için sadece konuşulanlara bakmak yeterli değildir. DSKS'nin bir anlamda teorik zeminini temsil eden Michael Foucault'nun da işaret ettiği üzere, suskunluk "söylenenlerin hemen yanı başında işleyen ve onlarla bütün stratejiler içinde ilişkide olan, yine söylemin temelini oluşturan ve onun içine nüfuz eden stratejilerin ayrılmaz parçası olarak" işlev gören bir unsur olarak bu söylemsel oluşumda rol alır.

Sanırım buraya kadar DSKS'nin iki temel suskunluk biçimiyle derdi olduğunu göstermiş oldum. Birincisi devletin Kürt meselesine dair söylediği her ifadeyi belirlemiş olan ama üzerine konuşmadığı şey yani sorunun etno-politik mahiyetine dair takılan suskunluk. İkincisi ise devletin Kürtlere dair bastırıldığı, marjinalleştirildiği konuşulmasına izin vermediği ne varsa, zor yoluyla susturulan Kürt kimliğinin gösterenleri. Yeniden Foucault'a geri dönersek, belli bir söyleme dair metinler ve konuşmalar ya da söylem ve pratikler "hemen yanı başlarında işleyen" devasa suskunluk anlaşılmasın anlaşılmasın. Artık rahatça söyleyebilirim ki, DSKS'nin yaptığı şeyin değeri cumhuriyet dönemine dair söylem ve pratikleri bize göstermesinde değil, bu iki suskunluk biçiminin hâkim devlet söyleminin içinde nasıl işlediğini ortaya koymasındadır. ■

Kitabın Nisan 2011'deki 5. Baskı vesilesiyle.